

ERIK HERMELIN

— österländsk poet från Småland

Erik Hermelin

Erik Hermelins namn och in-
sats som diktare och översättare
har aktualiserats de senaste
åren. I Dagens Nyheter publi-
cerade Ingemar Lundberg en
uppmärksam artikel om
honom ("En ordets mystiker",
inlämnad den 2 februari). Här
berättas Sven Hallén med
stöd av delvis nya källor Her-
melins brokiga levnadssaga, en
av de flyvligaste i den svens-
ka litteraturen.

— Skönt är att beskåda
denna färgerna och döf-
ternas trädgård;
men icke att tillägna sig den.
Hör upp med denna
van!

Denna gren av hopp, som
kallas världen,
har blommar av praktfulla
färger, men dess frukter
äro bittra.

Friherre Erik Axel Hermelin
hade utsett över sjukhussträ-
dagens lummiga grönska från
sitt arbetsbord, där han i sitt
sektions är och ord för ord
under ständiga lexikakontroller
och parallellgranskningar av äldre
översättningar omformade den
medeltida persiska rubai'n med

ill en orimad men klangfull
svenska. I sitt privatrum, inmu-
rad i språkvetenskapliga volymer
och manuskript och lika fjärran
från världen som någon orien-
talistisk mystiker i sin meditations-
tjell, måste han ha känt att den
svenska skuldens rader uttryckte
något väsentligt om honom själv.
Han hade genomtrövat den träd-
gård som kallas världen under
många år och smak på de flesta
av dess frukter — inte minst de
förbjudna. Han hade aldrig kun-
nat tillägna sig den, men han
var lika litet som Sebbi Astera-
badi beredd att förneka den.

Det var 1920, och han hade
suttit där vid sitt långa skriv-
bord emellanåt ena djuplöjnings-
arbetet i de gamla texterna sedan
fem år. Han skulle ättna kvar
vid det i sinna tjugufyra, ättna
mar om dagen, medan översätt-
ningsvolymerna svällde ut i hans
bokhyllor. Han gav ut dem på
egent förlag (under åttakilliga he-
siga uppgörelser med förmyndare
som fann tryckkostnaderna väl
dröga även för hans talvilljor-
formogenhet), och han lät dem
med upphitt förskott för allt pu-
blikistiskt kring.

enbart de sällsamt klingande per-
siska författarnamn (utan att
alltid sjätta ut sitt eget). Att veta
vem Djalaud-din-Rumi var an-
såg han höra till normalbildning,
och den som inte visste det borde
ha insikt nog att lära det utan
påtryckningar. Det är knapp för-
våpande att bara ett fåtal upp-
märksammade hans litterära in-
sats under hans livstid och att
de blivit kända och erkända först
på senare år.

Men det är inte det som skall
beröras här. Friherre Erik Her-
melin, en världsvise privatlärare
på "förstklassavdelningen" (den
kallades faktiskt så) vid St. Lars
sinnessjukhus i Lund, blev en
legendfigur oavsett dem. Och de
få som fick vara med när han
öppnade en port på glänt i sin
mestadels stramt slutna fasad
slogs gärna av intrycket av en
unik begåvning, en man som sett
och känt och lärt ofantligt myc-

ket mer än de flesta, i stånd att
dunkla. Men det har vi böt för.
Han upp en minnesbeger av
sällsynt skärpa, full av färgblos-
sande syner, för att lika tvärt
stoppa undan den igen. Det är på
sådana personliga data, berättade
för en yngre vän, som denna
redogörelse bygger. Det är möj-
ligt att man i översättaren för-
lorat en benädd berättare; säkert
är att få samtida svenskar upp-
levt ett så sagobroktigt öde och
gått obrutna till ett så massivt
avslutande livsverk.

Ända var han mindre även-
tyrare än vilken sökare, och hans
letande efter fast grund började
antagligen redan hemma på det
småländska "storgodset" Gripen-
berg, där han var femte i ord-
ningen i en syskonkull på åtta,
född 1860 jämnt. Hemmet var
fyllt av ett tryggt jordbunden
godsherre, residerade i huvud-
byggnaden, och modern, Eugenie
(född Fjellstedt) och dotter till
Indemmissionären och språkveten
Peter Fjellstedt i sin privata
flygel, där hon ostört kunde ägna
sig åt sin musik, sin korrespon-
dens och sina böcker. Med sina
stora intensiva mörka ögon, sina
internationella förhållanden, ett
intresse för estotisk Vedanta-
filosofi och sin litterära och
musikaliska talang var hon en
geniska främmande fågel i den
småländska bögräddmiljön —
något som underströks av ett
syndiskt temperament och de
böljande vita saris hon gärna
gick klädd i. Barnen höll oftast
till i hennes flygel, lärde sig
franska, engelska och tyska av
privatinformatorer närmast som
modersmål, skrev charader och
pjäser på skilda språk och upp-
förde dem, studerade musik, allt
i en värld för sig: åtminstone
Erik hade svårt att göra sig för-
stadd på sin knaggliga svenska
när han sändes till skolan. Han
talade med starkt fransk brytning.
Kontakten med omvärlden un-
derlättades inte av att modern
i lätt verklighetsfrämmande hus-
morsomsorg skickade honom dit
i faderns avlagda jackettbyxor,
avklippta vid knäna men eljest
oförändrade. Det var inte illa
ment, men blev en upplevelse han
minde.

Han hade andra minnen av
tvärkollisioner med en plötsligt
mardrömslik verklighet. När han
vaknade ur en alkoholdrömma
och fann sig själv promenerande ner-
för Hamngatsbacken iförd ljus-
blå sidenpyjamas, barfota, en maj-
morgon — efter en festlig eska-
pad från Uppsala, där han place-
rats med ett generöst underhåll
för att läsa juridik, men där han
upptäckte att han var en sär-
ling, märkt redan av sitt adliga
namn och förmögenhet, och äck-
lades över streberkamraters fjäsk.
Där hade han för första gången
flytt in i den periodalkoholism
som sedan kom att behärska hans
livsöde.

Han mindes en annan morgon,
den morgon han såg sig i spe-
gel efter en genomfestad natt
och för första gången fann sina
ögon besynnerligt matta och
dunkla (han hade sin mors ögon,
mörka, blixtrande). Det var i
London, där han placerats som
underordnad legationstjänsteman
med stränga order att låta sig mo-
res. Han hade redan kommit till-
räckligt in i symboltänkande för
att fenomenet skulle oroa honom
som princip. Ögonen, själens speglar
Han frågade bekymrad en
överordnad till råds, och denne
bekräftade kallt observationen
och meddelade att legationen
knappast hade behov av dunkel-
öga tjänstemän. Han råkade gå
förbi en värvningslokal och upp-
repade sin fråga till sergenten
utanför dörren. Denne var mer
uppmuntrande:
— Väst, sir, nog är era ögon

reprimander, och när han in-
vecklats i en dunkel skandal där
opiumpipan tycks ha spelat en
viss roll rägnades måttet; han ställ-
des inför krigsrätt, degraderades
och tilläts rymma för att man
kulle undgå olämplig publicitet
kring saken.

Han gick in vid den indiska
andsvägens universitet: irrade
omkring i sällskap med munkar,
pilgrimer och tiggare, en avsig-
kommen, trasig sahli, som be-
traktades med tillräckligt roat
överseende för att kunna livnära
sig och tillåtas alla lyssnande
hos väggkantens och basarernas
vishetslärare och sagoberättare.
Han tog sig över gränsen till Per-
sien, försökte tala klassisk per-
siska med vagabondkamrater och
mötte gapkratt. Han skaffade sig
en smula pengar på tillfällighets-
arbeten — han var stöt och stark,
senig och solgarvad — och köpte
böcker, gamla manuskript; han
lyckades få kontakt med lärda
män för att diskutera texterna
med dem. Han formade sin egen
livsskildring på bas av de me-
deltda persiska mystikernas —
sufiernas — läror. Han var en
mask och samtidigt en del av
den mystiskt förnimbare enhet
som var Gud.

Tre år senare — 1896 — var
han hemma igen. Men han kände
sig inte hemma: försökte lära sina
brorsbarn på det östgötska Ulv-
åsa tyska (litet otält — ett så
enkelt språk), gjorde ett gäst-
spel som arrendator under fa-
dern på Gripenberg, men för-
svann snart ut i världen, så myc-
ket vidare då än nu.

Hans irrfärder de närmaste tio
åren är dunkla, men de var vid-
sträckt. Han var ejdare på ång-
båtar, däcksmatros på segelskutor,
gick fyra gånger genom Suez, var
hamnsjåare och frälsningssoldat
i Sidney (uppskattad inte minst
för sin glänsande basbaryton och
sin förmåga att aptera operasty-
cken och slagdängor till uppbygg-
liga texter och föredra dem med
valdsamt dramatisk kraft), reste
omkring med ett kabaretsällskap
i de flesta av USA:s stater —
som sångare, mest med gentimen-
tala Fortrevisor på repertoaren
— fastnade ett par drömligt soliga
år i Jamaicas fruktträdgårdar och
hämtades slutligen hem igen av
familjen, svårt förkommen, från
en amerikansk slum.

Han repade sig snart, men att
passa in honom i samhällsfäl-
lorna, visade sig, möjligt. Till
hans vagabonddrift och alkohol-
perioder kom hans mytiskhet,
som han orubbligt sökte omsätta
i sin livsföring — bland annat
genom att då så föll sig skänka
bort allt han hade, ända till sina
hängslen, till ökända medvand-
rare. Han lät sig övertalas att söka
in på St. Lars och ställa sig un-
der förmyndare. Från 1909 till

sin död 1944 stod hans namn i
sjukhusets patientjournal.

Det innebar inte att han alltid
satt i sin privatdublett på sjuk-
huset. De första åren rymde han
gång efter annan och stannade
vid ett par tillfällen borta över
året, under mållösa irrfärder i
Sverige, Danmark och längre bort
på kontinenten. Först efter fa-
derns död 1915 fann han sin livs-
uppgift — han berättade att fa-
dern själv anvisat honom den i
en vision — och hans betydande
arv gav honom möjlighet att
skaffa den väldiga litteratur och
de sällsynta manuskript han re-
dan kände väl till. Hans vänskap
med sjukhusets förstående chef,
överläkare G. Elander, betydde
också en del för hans slutliga ro
i arbetet.

Baron Erik Hermelin — så
skrev han sig och så ville han
bli tilltalad, i en feodal själv-
känsla så självfallen att den al-
drig kom att kollidera med hans
sufiska enhetslära — var troligen
lyckligare dessa år än under irrfä-
rdernas sökande. Stor och bred
som ett skap, lika imponant i sin
flammande orientaliska morgon-
rock och svarta kalott som när
han visade sig på stadens restaur-
anger i civil magnificens, om-
gav han sig med en välvillig men
orubblig värdighet — personalen
tillkallade han gärna med en
liten silverklocka. Hans ödmjuk-
het och mildhet var ändå lika
äkt, sken lätt igenom hans öster-
ländskt cirklade och precisa ut-
trycksätt. Gav han någon gång
uttryck för personlig bitterhet,
var det över det oförstående och
det löje som så ofta mötte hans
verk — vilket dock inte ett ögon-
blick frestade honom att lämna
den väg han en gång slagit in på.
Kompromisser var något han al-
drig förstätt sig på.

Hans "Persiska dikter" inne-
håller en annan strof av Astera-
badi som till att citeras, även om
det inte är första gången:

— Så länge födelsehjulets
kringsvängningar och
månens omvölningar
vara

skall du se många onda da-
gar och uppleva mången
förvilelse.

Men är du en Renhetens
sökare? Håll då till godo
med SMUTS!

Spegel-Polararen har svarta
händer.

Baronen måtte ha smålet i
tryggt igenkännande. Att en skald,
död för många sekler sedan och i
en främmande kulturkrets, skulle
ge en sådan koncis sammanfatt-
ning av hans eget liv var inget
förvånande för en man som var
övertygad om den metafysiska
enheten bakom all mänsklig strä-
van mot insikt. Och spegelpole-
rare var han — hans självtagna
livsuppgift att ge en så klar bild
som möjligt av en vishet och
skönhet som varit otillgänglig för
de allra flesta. Inte bara i den
persiska lyriken bortglömda ma-
nuskrifttravar, utan också i Bi-
beln, i mosaiska urkunder och
privatfilosofiska system som Ja-
cob Böhmes och Swedenborgs —
han hade översatt deras symbol-

dunkla tyska och latin mer sam-
ma fanatiska trohet mot Ordet
som satte sina spår i lyriktolk-
ningarna många typografiska sär-
egenheter och i notapparaters
massa av hänvisningar, alterna-
tivförslag och textkritiska redo-
visningar. Och nog hade han fått
hålla till godo med smuts för
att komma därhän, för att finna
sin väg efter att ha sökt den
bland så många villsmågar och
slingrande trädgårdsgångar.

SVEN HALLÉN